

TUNUS HALK DEVRİMİ VE SONRASI

POPULARREVOLT IN TUNISIA AND ITS AFTERMATH

الثورة الشعبية في تونس وما بعدها

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER FOR MIDDLE EASTERN STRATEGIC STUDIES

مركز الشرق الأوسط للدراسات الاستراتيجية

TUNUS HALK DEVRİMİ VE SONRASI

POPULAR REVOLT IN TUNISIA AND ITS AFTERMATH

الثورة الشعبية في تونس وما بعدها

Rapor No: 36

Mart 2011

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2011

Bu raporun içeriğinin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu raporda yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Tarihçe

Türkiye’de eksikliği hissedilmeye başlayan Ortadoğu araştırmaları konusunda kamuoyunun ve dış politika çevrelerinin ihtiyaçlarına yanıt verebilmek amacıyla, 1 Ocak 2009 tarihinde Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) kurulmuştur. Kısa sürede yapılanan kurum, çalışmalarını Ortadoğu özelinde yoğunlaştırmıştır.

Ortadoğu’ya Bakış

Ortadoğu’nun iç içe geçmiş birçok sorunu barındırdığı bir gerçektir. Ancak, ne Ortadoğu ne de halkları, olumsuzluklarla özdeşleştirilmiş bir imaja mahkum edilmemelidir. Ortadoğu ülkeleri, halklarından aldıkları güçle ve iç dinamiklerini seferber ederek barışçıl bir kalkınma seferberliği başlatacak potansiyele sahiptir. Bölge halklarının bir arada yaşama iradesine, devletlerin egemenlik halklarına, bireylerin temel hak ve hürriyetlerine saygı, gerek ülkeler arasında gerek ulusal ölçekte kalıcı barışın ve huzurun temin edilmesinin ön şartıdır. Ortadoğu’daki sorunların kavranmasında adil ve gerçekçi çözümler üzerinde durulması, uzlaşmacı inisiyatifleri cesaretlendirecektir. Söz konusu çerçevede, Türkiye, yakın çevresinde bölgesel istikrar ve refahın kök salması için yapıcı katkıları sürdürmelidir. Cepheleşen eksenlere dâhil olmadan, taraflar arasında diyalogun tesisini kolaylaştırmaya devam etmesi, tutarlı ve uzlaştırıcı politikalarıyla sağladığı uluslararası desteği en etkili biçimde değerlendirebilmesi bölge devletlerinin ve halklarının ortak menfaatidir.

Bir Düşünce Kuruluşu Olarak ORSAM’ın Çalışmaları

ORSAM, Ortadoğu algılamasına uygun olarak, uluslararası politika konularının daha sağlıklı kavranması ve uygun pozisyonların alınabilmesi amacıyla, kamuoyunu ve karar alma mekanizmalarına aydınlatıcı bilgiler sunar. Farklı hareket seçenekleri içeren fikirler üretir. Etkin çözüm önerileri oluşturabilmek için farklı disiplinlerden gelen, alanında yetkin araştırmacıların ve entelektüellerin nitelikli çalışmalarını teşvik eder. ORSAM; bölgesel gelişmeleri ve trendleri titizlikle irdeleyerek ilgililere ulaştırabilen güçlü bir yayım kapasitesine sahiptir. ORSAM, web sitesiyle, aylık Ortadoğu Analiz ve altı aylık Ortadoğu Etütleri dergileriyle, analizleriyle, raporlarıyla ve kitaplarıyla, ulusal ve uluslararası ölçekte Ortadoğu literatürünün gelişimini desteklemektedir. Bölge ülkelerinden devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve STK temsilcilerinin Türkiye’de konuk edilmesini kolaylaştırarak bilgi ve düşüncelerin gerek Türkiye gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır.

İçindekiler

Takdim.....	5
Özet	7
Tunus Halk Devrimi ve Sonrası	7
Burgiba Dönemi Tunus	8
Zeynel Abidin Bin Ali Dönemi	9
Tunus'ta Halk İsyanlarının Başlaması	11
Tunus'ta Yeni Süreç.....	12

Dr. MuhammedAdil

Tunus'ta doğdu. Yüksek öğrenimi Fransa Lyon Üniversitesi'nde "gazetecilik" alanında tamamladı. Daha sonra uluslararası ilişkiler konularında yüksek lisans ve doktora yaptı. Tunus El Ahbar Gazetesi yazı işleri müdürlüğü görevinde bulundu. 1992 yılında Türkiye'ye yerleşti ve Kanal 7 televizyonun ilk Arapça haber spikeri oldu. Çeşitli Arap gazete ve televizyon kanallarının Türkiye temsilciliği görevinde bulunan Dr. Adil halen Al Arab gazetesi ve As Sabah gazetelerinde köşe yazarıdır. Aynı zamanda Tunus El Manar Üniversitesi misafır öğretim üyesidir. Türk-Arap ilişkileri uzmanı olarak çok sayıda araştırma ve makalesi vardır. Uzun süredir, Ankara merkezli Türk-Arap Bilim Kültür ve Sanat Derneği'nin (TASCA) başkanlığını yürütmektedir.

TAKDİM

Tunus'taki halk hareketinin Tunus Eski Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin Ali'nin 23 yıllık iktidarını sona erdirmesi ile Ortadoğu'nun ve Kuzey Afrika'nın önemli bazı diğer ülkeleri de benzer hareketlerle sarsılmaya başlamıştır. Tunus ayaklanması bir anlamda milat olmuştur. Yıllardır Mısır yönetiminde hâkimiyetini pekiştirmiş olan Hüsnü Mübarek'in görevini bırakmasında, Tunus olaylarının etkisinde kalan Mısır halkının baskısı belirleyici olmuştur. İktidarları daha önce görülmemiş biçimde sarsan hareketler şimdi Bahreyn ve Yemen yönetimlerini zorlamaktadır.

Tunus'ta Aralık 2010'da başlayan değişim süreci kendinden sadece isyanlar ile değil, isyan sonrası ortaya çıkacak ekonomik, toplumsal ve siyasi yapılarla da söz ettirecektir. Halk hareketinin, yozlaşmış bir iktidarı değiştirmede başarılı olduğu bir gerçektir. Fakat yeni dönemde halkın özlemini duyduğu ekonomik ve siyasi düzenin ne şekilde, kimler tarafından, nasıl inşa edileceği hakkında yeterli veri yoktur. Örneğin, bir başarı öyküsü olan Tunus ayaklanması, halen bir lider ya da güçlü liderler ortaya çıkaramamıştır.

Tunus'taki gelişmeleri başından itibaren titizlikle izleyen ve gelişmeleri anı anına yorumlayan ORSAM, bu ülkeyle ilgili yayınladığı raporlara bir yenisi eklemenin gururunu yaşamaktadır. Raporumuzu kaleme alan ve kendisi de bir Tunuslu olan Türk-Arap Bilim, Kültür ve Sanat Derneği (TASCA) Başkanı Muhammed Adil, olaylara yerli bir analist gözüyle bakarak ülkesindeki değişim sürecinin detaylarını değerlendirmektedir. Sayın Adil'e çalışmalarını için teşekkürlerimizi sunuyor, yeni raporumuzun Tunus'taki dinamiklerin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmasını temenni ediyoruz.

Yeni raporlarımızda buluşmak dileğiyle,

Hasan Kanbolat
ORSAM Başkanı

Hazırlayan: Dr. MuhammedAdil
TASCA Başkanı
turkisharab@gmail.com

TUNUS HALK DEVRİMİ VE SONRASI

Özet

Zeynel Abidin bin Ali'nin yoğunlaşan halk isyanlarını bastıramaması nedeniyle ülkeden ayrılması 23 yıllık iktidarını sonlandırmış ve Tunus için yeni bir sürecin başlangıcı olmuştur. Zeynel Abidin Bin Ali'nin ülkeyi terk etmesinin ardından Anayasa'nın 57. Maddesi devreye girmiş ve daimi boşluk durumunu teyit ederek Meclis Başkanı geçici Cumhurbaşkanı olarak atanmıştır. Kurulan geçici hükümette yer alan isimlerin Zeynel Abidin Bin Ali'nin partisine ait olması halk eylemlerinin devam etmesini de beraberinde getirmiş, bu eylemler sonucunda ilk geçici hükümet istifa etmiş ve rahatsızlık yaratan isimlerin tavsiye edilmesi ile birlikte yeni bir geçici hükümet kurulmuştur. Ancak tüm istifalar ve Demokratik Anayasal Birlik Partisi'nin feshedilmesi Tunus halkı için yeterli olmamış ve geçici Başbakan Gannuşi istifa etmek zorunda kalmıştır. Görüldüğü gibi Tunus'ta siyasi değişimin yanlısı kitleler geçen süre zarfında kararlılıklarını kaybetmemişlerdir.

Artık bölgenin bir değişim ve dönüşüm sürecine girdiği kabulünden yola çıkarak hem ülkede hem de bölgede yeni siyasi aktörlerin ve etkinliklerinin başlayacağı tahmini yapılabilir. Fransa'nın ve kültürünün bölge ülkeler üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin bu değişim sürecinde ayrıca rolü olacaktır. Bu durum sadece Tunus için değil, Senegal, Mali, Burkina, Fildişi Sahili, Gine gibi ülkelerin bulunduğu Batı Afrika ve Moritanya, Cezayir Fas'ın içinde bulunduğu Kuzey Afrika için geçerli olmaktadır. O nedenle bu değişim sürecinde yeni ortaklıklar olacağı öngörülmelidir. Bu bakımdan Tunus- Türkiye ilişkileri hem bölgesel değişimin sağlıklı yapılandırılması açısından hem de Türkiye'nin bölge ülkeler ile daha yakından ilişki kurabilmesi açısından önem taşımaktadır.

Burgiba Dönemi Tunus

Tunus Cumhuriyeti, Habib Burgiba tarafından 20 Mart 1956'da kurulmuştur. Pe-ki 1956'ya kadar Tunus'un durumu nedir? 1881'de başlayan Fransa idaresi 1956'ya kadar devam etmiştir. Tunus bu tarihe kadar Osmanlı Devleti'ne bağlı bir Türk olan Bey'in iktidarıyla ve beylik sistemiyle yönetilen bir Osmanlı Vilayeti'ydi ve Osmanlı'dan ayrılan son vilayetti. Osmanlı bayrağını ve devletini 19 Mart 1956'ya kadar devam ettirmiştir. Tunus bayrağı, 1956 tarihine kadar Osmanlı bayrağı, başkent ise sembolik olarak İstanbul olarak kalmaya devam etmiştir. Öte yandan, 19 Mart 1956'ya kadar beylik sistemi devam etmiştir. 1881 tarihinde Fransa tarafından krallık teklif edilmesine rağmen Hüseyin bin Ali, vali olarak kalmayı tercih etmiş ve Fransızlar ile birlikte Hüseyin bin Ali dönemi başlamıştır. Hüseyinler, 1956'ya kadar ülkenin başında kalmıştır. Bu dönemde Fransa yönetimi ile halk arasında bir diyalogdan bahsetmek mümkün değildir. Bu durumun nedeni ise genel olarak yargı dâhil tüm iç yönetimin tamamen beye bağlı olmasıdır. Ancak paralel olarak Tunuslular bu dönemde Fransızlara karşı direniş başlatmıştır. Öte yandan bu direniş Bey tarafından da desteklenmiştir.

Eğitimini Fransa'da alan bir grubun başlattığı direnişte El Hizbu'l İştirak-i Düsturi (Anayasal Sosyal Düstur Partisi) önemli bir rol oynamış ve Habib Burgiba ve bazı arkadaşları ise ön plana çıkmıştır. Burgiba ise hareketin başkanlığını yapmaktaydı. Parti, imaj olarak hem Arap milliyetçi, hem de sosyalizm çizgisine sahipti. Bu bağlamda Düstur hareketinde 3 çizgi mevcuttu: İlk grup, İslamcılar veya Müslümanlar (Zeytuna), Zeytuna camisi veya Zeytuna üniversitesine bağlı bir gruptu. İkinci olarak Arap milliyetçileri ve üçüncü olarak da laik liberal Fransız ekolünden gelip Fransa'ya karşı direniş başlatanlar bulunmaktaydı. Bağımsızlık 20 Mart 1956'da kazanılmış ve Fransa bu tarihten itibaren ülkeyi terk etmeye başlamıştır. 1956'da laik cumhuriyetin kurulmasıyla yeni bir süreç başlamış-

tır. Bu süreçte Türkiye önemli bir örnek olarak Tunus'un önünde durmaktaydı.

Burgiba kendisini "II. Atatürk" olarak görmekteydi. Üstelik bayrağın yanı sıra anayasa da Türkiye'nin o dönemdeki anayasasına benzemektedir. Tunus'un, Türkiye'den tek farkı resmi dinin İslam olarak belirtilmesidir. Habib Burgiba, devlet kurulduktan sonra 1956'dan 1987'ye kadar devlet başkanı olarak kalmıştır. Halkın onu bir lider olarak görmesinin bu süreçte etkisi vardır. Zeynel Abidin bin Ali'den farklı olarak bir devlet projesi yürütmüştür. Zeynel Abidin bin Ali ise bu bakımdan geliştirme çabasına girmemiştir. Habib Burgiba laik ama İslam'la çatışmayan bir devlet projesi tasarlamıştır. Ayrıca masrafları öne sürerek bir ordu kurulmasını da istemiştir. Fakat iktidar ortakları sembolik de olsa bir ordu olması gerektiğinde ısrarcıydılar, bu nedenle Tunus ordusunun gücü hem askeri hem de siyasi bağlamda sınırlıdır. Habib Burgiba entelektüel bir kişilik olduğu için eğitime özellikle önem vermiştir. Şu anda Tunus bütçesinden eğitime ayrılan pay %8-10 dolaylarındayken ordunun payı %3'tür. Ek olarak turizme de önem verilmiştir.

O dönemin ekonomisi incelendiğinde, yabancı yatırımların olmadığını, az miktarda petrolün ve fosfatın önem arz ettiğini görmekteyiz. Türkiye şu anda en önemli fosfat müşterisidir. Cezayir ve Libya'daki gibi petrol ve doğalgaz zenginliği bulunmamaktadır. Tarım, fosfat ve turizm başlıca ekonomik kaynaklardır. Ülke kendine yetecek kadar petrol çıkarmakta ayrıca Tunus hurmasını ve zeytinyağı da ihraç etmektedir.

Burgiba döneminde yerel endüstri bulunmaktaydı. Endüstri 1970-72 tarihleri arasında yabancı yatırımcıların gelmesiyle gelişmiştir. O dönem için gerçek bir sanayiden bahsetmek oldukça zordur. Hurma ve zeytini dışarıya pazarlamak için küçük tesisler mevcuttuysa da bu tesisler oldukça küçük ve kapasite anlamında sınırlıydı. 1970'den sonra Fransa'nın bölgeye gelmesiyle tekstil önem kazandı. U-

cuz işçilik için Tunus tercih edilmekteydi ve o dönemde ekonomiye büyük katkısı olmuştur.

Habib Burgiba döneminde dış politika, Nasır döneminde Nasır ile rekabet içindeydi. Burgiba'nın Fransız ekolünden gelmesine karşılık Nasır'ın Arap milliyetçisi olması bu durumu doğurmuştur. İsrail-Filistin meselesinin savaşa çözülemeyeceğini, diyalog kurmak gerektiğini söylemiştir. Bu söylem de Arap milliyetçilerinden şiddetli tepkiler görmesine yol açmıştır. İki devlet olması gibi bir isteği sebebiyle İsrail'in Burgiba'ya karşı tutumu olumluydu. Bu olaylar dışında dış politika adına çok önemli şeyler söylenememektedir. Daha çok Fransa'yla paralel işleyen ve kendi turizm potansiyelini korumaya yönelik istikrarlı politikalar benimsenmiştir.

İç politikadaysa gelişmeler çok daha farklı ve değişime açık olmuştur. O dönemde Zeytuna ile Burgiba'nın arasında problemler ortaya çıkmıştır. Bu problemlerin en önemli nedeni Burgiba'nın laik eğilimleriydi. Özellikle Ramazan'da birkaç sene oruç tutulmaması ve tüm enerjinin çalışmaya aktarılmasını istemesi tetikleyici rol oynamış, Zeytuna âlimleriyle arasında fikir ayrılığına neden olmuştur. Bir başka nedense medeni hukukta, evlilikte, mirasta laik bir sistem kurmaya çalışmasıydı, ancak bunu başarabildiği söylenemez. Başarabildiği tek şey Türkiye'de olduğu gibi tek eşliliğin getirilmesi olmuştur. Zeytuna grubu her daim devletin içinde bulunmaya devam etmişlerdir. Önemli değişimler 1974-75 yıllarında başladı. O dönemde Müslüman Kardeşler, Mısır'da ve diğer Arap ülkelerinde önemli bir grup haline gelmekteydi. Bu yıllarda Tunus'ta Nahda grubu Raşit Gannuşi'nin önderliğinde İslami bir hareket ortaya çıkmıştır. İran'ın da etkisiyle çatışmalar başlamıştır. Burgiba'nın 82 yaşını doldurduğu 1980 yılında çatışmalar şiddetlenmiş, içeride ve dışarıda, özellikle Fransa'da Burgiba için halefin kim olacağı tartışmaları şiddetlenmiş ve İslami hareket de güç kazanmıştır. Demokrasinin hakim olduğu Burgiba döneminde sivil toplum örgütleri ve sendikalar kurulmuş an-

cak partiler kurulamamıştır. Özellikle Latin Amerika devletlerine elçi olarak görevlendirilen General Zeynel Abidin bin Ali bu dönemde diplomasiye giriş yapmıştır. Bu girişin Amerika ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Başarılı çalışmalarından sonra iki yıl Emniyet Müdürlüğü ve iki yıl da İç İşleri Bakanlığı sonrası 1986'da Başbakan olmuş, hemen ardından da kendisini Cumhurbaşkanı ilan etmiştir. Zeynel Abidin'in Emniyet Genel Müdürlüğü ve İç İşleri Bakanlığı döneminde iç dengeleme baskı uygulaması, çok fazla tutuklama yapması kendi geleceği için yatırım olarak düşünülebilir.

Zeynel Abidin Bin Ali Dönemi

1974'ten 1987'ye kadar süren, özellikle sendikalar ve solcular üzerindeki baskı sebebiyle Burgiba'nın gidişi büyük sevinçle karşılanmıştı. O dönemde solcuların çoğu yurt dışına sürülmüştür. Solcuların etkinlikleri İslamcılarla dengelenmiş ve bir üçüncü öge olarak da Arap milliyetçileri mücadeleye dâhildiler. Fakat baskı ortamında bir çıkış olarak görülen Zeynel Abidin'in politikasının ne olacağı bilinmemekteydi.

1987 tarihinde Zeynel Abidin bin Ali Cumhurbaşkanı oldu. Bu süreci kansız bir anayasal darbe olarak değerlendirmek doğru olacaktır. Baskıdan bir çıkış olarak görülen Zeynel Abidin bin Ali ilk iş olarak Raşid Gannuşi'yi serbest bıraktırmış ve böylece İslami kesimi yanına almıştır. 1987-89 arası İslamcılar ve solcular için uygun bir dönem olmuştur. İslamcılar için olmasa da solcular için birçok parti kurulması ve grupların tamamı için gazete, dergi basılması gibi haklar söz konusuydu. Sürgünde olan birçok kişi de geri dönmüştür. Ancak durum İslamcılar için iki yıl içinde tersine dönmüştür. İddialar bu iki yıllık süreçte İslamcıların taleplerinde artış olduğunu ya da Zeynel Abidin'in onlara ihtiyacı kalmadığını ortaya koymaktadır. Kendisi, ismi ve içindeki bazı gruplar değişen El Hizbu'l İştirak-i Düsturi Partisine mensup sosyal demokratlarla ittifaka geçmiştir. Aynı dönemde radikal solcu-

ların da İslamcılarla, Zeynel Abidin bin Ali'ye karşı ittifakı görülmektedir. 1989'dan itibaren radikal solculara ve İslamcılara karşı olaylar başlamış, aynı zamanda sosyal demokratlarla eğitim ve Kültür Bakanlığı'nı alarak iktidar ortağı olmuşlardır. Fakat bu durum aslında göstermelik olmaktan ileri gidememektedir. Hem Burgiba, hem de Zeynel Abidin bin Ali dönemlerinde kendi partileri dışında bir partinin iktidar şansının olmadığı görülmektedir. Buna karşın Zeynel Abidin bin Ali %98-99'luk oranlarla seçimi kazandığı halde kendi istediği gruplara %20'lik bir temsil oranı, yani her parti için yaklaşık 5 sandalye sağlamaktadır. Bir nevi demokrasi gereği muhalefet unsuruna yer vermektedir ancak gerçekten muhalefet olan kesimlerin parlamentoya girme şansları hiç olmamıştır. 1989'da bu duruma karşı İslamcılarının ciddi olayları olmuş, hatta bir darbe girişiminde bulunulmuş fakat başarısız olmuştur.

Bu darbe girişiminde İslamcılara destek verenler arasında ordu ve emniyet mensubu İslamcılar bulunmaktadır. Bunlardan bir Emekli Albay Muhammed Salih El Hadri ön plana çıkmıştır. Şimdilerde tekrar aynı isimle, Nahda'dan ayrılarak Adalet ve Kalkınma Partisi ismiyle kurduğu partiyi o dönemde de kuran Emekli Albay Muhammed Salih El Hadri, İslamcılarının lideri de darbeye destek verenlerin arasındadır. Nahda'dan çok da farkları olmayan liberal demokrat bir grupturlar.

1989'da ciddi bir ayrışma gözükmemektedir. İslamcılar ve solcular gerçek manada muhalefete geçmiş olmalarına rağmen çoğunluğu ya tutuklanmıştır ya da kaçmak zorunda bırakılmıştır. Hapse atılan İslamcılarının sayısının 5-7 bin arası olduğu tahmin edilmektedir. Bunun sebebiyse genel seçimlerde elde ettikleri %30-40 dolaylarındaki oy oranıdır. Bu orandan dolayı ortaya çıkan korkuyla, Zeynel Abidin bin Ali yerel seçimlerden hemen sonra bir tasfiye operasyonuna girişmiştir. Tutuklamalar için ortaya atılan bahaneler kimin yaptığı bilinmemesine rağmen meydana gelen iktidar partisi binalarına yapılan bombalı saldırılar

rılardır. İşlenen suç İslamcılara mal edilmiş, bir kısım İslamcı hapsedilirken içlerinde Raşid Gannuşi'nin de bulunduğu bir kısmı sürgün edilmiştir. Daha sonra Gannuşi Cezayir'e gitmiş, FIS'in konduğu olmuş, son olarak da Londra'da bulunmuştur.

Tunus'taki İslami hareket de diğer tüm Kuzey Afrika İslami hareketleri gibi önceleri Müslüman Kardeşler'le alakalıydı. Bu Nahda ve FIS için de geçerlidir. Daha sonra FIS, Müslüman Kardeşler hareketinden kısmen ayrılmıştır. Benzer bir durum Nahda için de söylenebilir. Onlar da ayrılmış, parti kurmak için yerleşmişlerdir. Fakat düşünsel açıdan Müslüman Kardeşler'e bağlı olan bu gruba Burgiba döneminde parti kurma izni verilmemiştir. Halen de Müslüman Kardeşler'in uluslararası teşkilatı etkisi sebebiyle onlarla bağları devam etmektedir. Müslüman Kardeşler üzerindeki Selefî etkisinin Nahda'da görünmemesinin sebebi yerleşmeden ve mezhep farklılıklarından ileri gelmektedir. Ayrıca Tunus'un eğitim anlayışında Fransa etkisi çok fazlayken Mısır'da bu anlayış çok farklıdır. Bu sebeple Nahda'nın daha ılımlı olması makul olmaktadır. Dışarıdan gelmesi olası bir İran etkisinden mümkün görünmediği söylenebilir. Daha önce de etkisi olmamıştır. Zaten Raşid Gannuşi de İran'daki rejimi anti-demokratik bulunduğunu ifade eden yazılar kaleme almıştır.

Siyasi mültecilerin çoğu Fransa ve İngiltere'den dönmekteler. Özellikle önemli liderler İngiltere'deydiler. Raşid Gannuşi de buradan dönenler arasındadır. İlk işi parti kurmak olmuş fakat ne başkanlığa ne de cumhurbaşkanlığına aday olmayacaklarını açıklamıştır. Gerçekten halk hareketi oldukları için arkalarında Arap milliyetçileri ve solcular dahi bulunabilir. Gerçek manada hiçbir zaman halk hareketi olamamış olan solcular gene de entelektüel bir ekole sahiptirler.

Tunus'un en büyük ticari ortağı Fransa'dır. Fransa devleti'nin Bin Ali iktidarına verdiği desteğin yanı sıra bölge devletlerinden Libya'nın Zeynel Abidin bin Ali ile ilişkilerinin

de oldukça iyi olduğu görülebilir. Kaddafi'nin, Zeynel Abidin bin Ali'nin ülkeden ayrılmasının ardından Tunusluların acele davrandığı yönündeki açıklaması da bunun yansımasıdır. Bu açıklamada ayrıca Zeynel Abidin'in eşi Leyla'nın Libya asıllı olmasının da bir etkisi bulunmaktadır. Ayrıca, Kaddafi'nin ikinci oğlu El- Sadi, Leyla Trablusî'nin akrabasıyla evlidir. Ayrıca, Kaddafi Ailesinin, Tunus'ta yatırımları da mevcuttur. Zeynel Abidin bin Ali ve ailesinin adının geçtiği yolsuzluklar Tunus'ta büyük rahatsızlıklara neden olmuştur. Zeynel Abidin bin Ali'nin ilk eşinden 3 tane kızı ve ikinci eşinde ise evli bir kızı ve bir tane küçük oğlu bulunmaktadır. Şuanda kızları ve eşleri yolsuzluklara karıştıkları gerekçesiyle tutuklanmış bulunmaktadırlar. 23 yıllık Zeynel Abidin bin Ali iktidarında, devletin imkânları ile zengin olmaya çalıştıkları ve mafya benzeri bir organizasyona dönüştükleri görülmektedir. Öte yandan tüm bu çalışmalarını yasalara uygun ve sistemli bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Nerde bir özelleştirme olursa onlar almıştır. Bunu gerçekleştirmek için ise yasalar hazırlamışlardır. Siyasetin içinde oldukları için ihracat ve yatırımları yönlendiriyorlardı. Türkiye'den birkaç yatırımcı gitmek istedi ama Türk yatırımcı istemediler. Çünkü Türkler rüşvet vermek istemiyorlar. Zaten ortağa ihtiyacım yok kendi paramla gelmek istiyorum diyorlar. Kuveyt'ten Katar'dan Fransa'dan gelen yatırımcılar para, haraç ödüyor. Fransa'dan gelenler o sistemle iyi çalışıyor. O mafya içinde de rahat çalışıyorlar. Türkiye'den birkaç şirket gidiyor, rahat olmuyorlar. Cezayir'e ya da Fas'a gidiyorlar. Türkiye'den çok fazla yatırımcı yoktur Tunus'ta. Zannediyorsam 4 -5 şirket, onlar da gerçek yatırımcı değil, ihracat şirketleri.

Zeynel Abidin bin Ali, Burgiba'dan miras aldığı ekonomi ve dış politikası hazır bir sistemi devam ettirmiştir. Birleşmiş Milletlerle, Arap Birliği'yle, Afrika Birliği'yle, Avrupa Birliği'yle ilişkiler aynı şekilde devam etmiştir. Tek farklılık ise iç politikada ekonomik mafyalaşmadır.

Tunus'ta Halk İsyanlarının Başlaması

Olayların başlangıcı esas itibari ile 2010'dir. 2010 yılı içerisinde 2010 Aralık ayında başlayan büyük eylemlerin öncüsü olabilecek küçük çapta protesto gösterileri yaşanmıştır. Ancak bu dönemde yaşananlar iktidar tarafından bastırılmış, medyaya yansımalarına izin verilememiştir. Son olaylar Tunus için bir şans mı, kader mi onu bilmiyoruz. Çünkü Sidi Buzid, Tunus'ta fakir bir il. Orada bir genç mühendis, iş bulamıyor, aç kalmamak için arabayla muz elma satarak geçimini sağlamaya çalışıyor. Bu gencin arabasına el konulunca tepki olarak kendisini yakıyor. Sendikalar da olayı büyüttü. Küçük gösteriler başladı. Ancak bu eylemlere Zeynel Abidin Bin Ali iktidarı pek önem vermemiştir. Ancak eylemler, başka illere yayıldı ve 23 yıllık korku duvarı yıkıldıktan sonra iktidarın protestoları sindirebilme olanağı kalmamıştır. Son olarak eylemler başkente taşındı. Tabi başkente geldiğinde insanlardaki korku artık tarih sahnesine çekilmiştir. Bu noktadan sonra olaylar, cumhurbaşkanının ülkeden kaçması ile sonuçlandı.

Bu noktada ordunun oynadığı rolü etkisi önemlidir. Polis devleti olan Tunus'ta Silahlı Kuvvetleri en fazla 30 bin 40 bin personele sahiptir. Öte yandan Polis Teşkilatı'nın ise 140 130 bin çalışanı mevcuttur. O nedenle ordu, Tunus siyasetinde hep dekoratif kalmıştır. Habib Burgiba ve Zeynel Abidin Bin Ali dönemlerinde Silahlı Kuvvetlere çok da güvenilmediği görülmektedir. Son olaylarda Tunus ordusu iktidar ile arasına bir mesafe koymuştur. Bu mesafe kararında Polis Teşkilatı ile ararsındaki yıllardır süren rekabetin önemli olduğu da söylenebilir. Ama sonuç itibari ile Tunus'ta yaşanan protesto gösterilerini bastırmada Polis Teşkilatı yetersiz kalınca, Zeynel Abidin Bin Ali Tunus Silahlı Kuvvetlerini göreve çağırmıştır. Ancak Ordu bu emiri yerine getirmemiş, Genelkurmay başkanı istifa ettirmiş, yerine atanan II. Genelkurmay Başkanı da benzer şekilde emiri uygulamayı kabul etmemiştir. En son ordu ikinci genelkur-

may başkanı saraya gidip artık sizi korumayız dedikten sonra Zeynel Abidin Bin Ali ülkeyi terk etme kararı almıştır. Ordu havaalanı yolunu güvenliğe alıp Zeynel Abidin Bin Ali'ye kaçması için yardım etmiştir. Ordu bu süreçte isteseydi iktidarı alırdı, halkın desteği özellikle son gelişmelerde takındığı tavır nedeniyle olumluydu. Ancak Tunus Silahlı Kuvvetleri bu noktada tarafsız kalmayı ve siyasete dahil olmamayı seçmiştir. Böylece Tunus'ta Anayasal süreç başlamıştır. Teknik olarak Zeynel Abidin Bin Ali iktidarı halk tarafından devrildiği için bu dönemde hazırlanmış ve uygulanan bu anayasa zaten geçerli kabul edilmemektedir. Ancak Tunus'ta anayasal sürece ve saygıya zarar vermemek adına bu süreci eski anayasa bağlı olarak devam ettirme çabası mevcuttur.

Tunus'ta Yeni Süreç

Anayasa'nın 56. Maddesi'ne göre geçici boşluk olursa Başbakan, Cumhurbaşkanı olarak atanmakta, El Meclisü'l Düsturi, yani Anayasa Mahkemesi cumhurbaşkanını azlederek yeni süreci başlatmaktadır. Böylece 57. Madde devreye girerek daimi boşluk durumu teyit edilmiş olup Meclis Başkanı geçici Cumhurbaşkanı olarak atanmaktadır. Bu bağlamda Tunus'ta Meclis Başkanı Geçici Cumhurbaşkanı olarak atanmıştır. Bu çerçevede ilk geçici hükümet kuruldu. Ancak tüm kilit bakanlıkların Eski iktidar partisinde olması halkın büyük tepkisini çekti. Sonuç olarak, ikinci bir geçici hükümet kuruldu, eski bakanların hepsi istifa etti ve geçici hükümette iktidar partisinden geçici cumhurbaşkanı dışında kimse kalmadı. Bundan sonraki süreçte ilk olarak, geçici Hükümetin en önemli görevi "kurucu meclis" seçimi hazırlayacak olmasıdır. Ancak kurucu meclisin çalışmaya başlaması ile ardından gelecek parlamento'da sağlıklı bir siyasal düzen çıkabilir. Bu kurucu meclisin ise Cumhurbaşkanlığı seçimini ve yeni anayasayı hazırlaması beklenmektedir.

Şu anda seçim yasasıyla ilgili çalışmalar devam etmektedir. Bu yasa çerçevesinde, seçim barajları, parti kurma ve seçim zemini hazır-

lamak için gerekli altyapı hazırlanacaktır. Şu anda 20'e yakın parti onay beklemekte ve 30 onaylanmış parti ise genel seçimlere hazırlanmaktadır. Zeynel Abidin Bin Ali'nin iktidar partisi feshe dilmış ve tüm mal varlıkları hazineye devredilmiştir. Siyasi sürecin gidişine göre, bu partilerin tamamın onay olarak seçimlere katılacağı kesin gibi görünmektedir. Bu süreç ile birlikte Tunus'ta demokrasi kültürü yerleşecektir. Bu gelecek seçimler tüm partiler için önemli bir sınav olacak. Öte yandan genel seçimin Temmuz ayı içerisinde yapılması planlanmaktadır. Çünkü sürgünde bulunan muhalefet partilerinin liderleri ve üyelerinin ülkeye geri dönmesi, siyasal sürece katılmaları, partilerini kurlmaları ve onay almaları zaman alacaktır.

Tunus'un yakın geleceğinde en büyük olasılık bir koalisyon hükümetidir. Çünkü Nahda Partisi de dâhil olmak üzere hiçbir parti % 50 ve 60'larda oy alamaz. Öte yandan Nahda Partisi bu seçimlere tam ağırlığını vermeyecekleri yönünde açıklamalar yapmışlardır. Nahda Partisi şimdilik Cumhurbaşkanı için aday belirlemeyeceklerini, hükümette kurucu parti olmak istemediklerini de açıklamıştır. Bu tavrın altında Batı devletlerini ve iç dinamikleri korkutmamak istediği yatmaktadır. O nedenle gelecek hükümetin dengeli bir hükümet olacağı da söylenebilir. İslamcılar, solcular, Arap milliyetçileri, önceki iktidarlar, Tunus'un geleceğini birlikte inşa edeceklerdir. Böylece sivil toplum, siyasi partiler ve basınla ilgili yapılması gereken yasal düzenlemeleri ve reformları toplumsal kutuplaşma olmadan gerçekleştirebilirler.

Ayrıca Tunus'un geleceğindeki değişiklikler sadece siyasi olmayacaktır. Tunus artık Fransızlardan ekonomik ve siyasi olarak yavaş yavaş kurtulmak istemektedir. Örneğin, Sarkozy Irak'taki Fransız büyükelçisini Tunus'a göndermiş, ancak bu atama Tunus hükümetinden herhangi bir onay almadan gerçekleştirildiği için büyük bir tepki ile karşılanmıştır. Ancak bu tavrın altında Fransa'nın Tunus'tan kendisine "hayır" cevabı gelmeyeceğine dair oluş-

turduğu güven bulunmaktadır. Fakat gelişmeler bu durumun düşünülmesi gibi olmadığını göstermiştir. İlk olarak atanan büyükelçinin geri çekilmesi, ikinci olarak Fransa devletinin Tunus'tan özür dilemesi ve son olarak da 1881'den 1956'ya kadar sömürgeci olduğu için Fransa'dan Tunus'a tazminat ödenmesi protestolarda üç önemli talep olarak ön plana çıkmıştır. Tüm bu gelişmeler Fransa'nın eski pozisyonunu kaybettiğini göstermektedir. Bu Tunus'un un biraz daha renkli olacağını gösteriyor. Bu iç dengeler ve ekonomi için de önemli bir durum olarak geleceği etkileyecektir. Bu nokta da Türkiye de önemli bir aktör olmalı, seyirci kalmamalı, ekonomik ve siyasi aktör olmalıdır.

Tunus'ta 1300 civarında Fransız şirketi var. % 80 ticaretimiz onlarla. Tunus'a gelen turistlerin büyük çoğunluğu çoğunlukla Fransa'dan gelmektedir. Hem Burgiba döneminde hem de Zeynel Abidin bin Ali döneminde turizm çok etkilenmedi. Aynı sistemin devam ettiği görülmektedir. Tunus ekonomisi ise bu bakımdan turizm üzerine kuruludur. % 70'i Fransa İtalya ve Almanya'dan, 8 milyon civarında turist gelmektedir.

Fransa'yla Batı Afrika ve Kuzey Afrika'yı Fransızca birleştiriyor. Bu etkinin zaman zaman siyasi bir uzantısı olduğu gibi, eğitim sisteminde ve medya sisteminde Fransa'nın gerçek bir mevcudiyeti vardır. Bu bağlamda Amerika'nın yeni bir vizyon geliştirdiğini gözlemlemek mümkündür. Amerika, özellikle son on yıldır Kuzey Afrika ve Batı Afrika'yla ilişkilerini geliştirme çabası içindedir. Bu yeni vizyon içerisinde iki söylemin ön plana çıktığını görmekteyiz. İlk olarak demokrasi söylemi ABD tarafından Afrika kıtasında fazlaca dile getirilmeye başlanmıştır. Bunun da temel nedeni başta Fransa olmak üzere bölge ile ilişkileri iyi olan Avrupa devletlerinin demokrasi konusunda herhangi bir dış politikalarının olmaması ve bu konu üzerinde çalışma yapmamalarıdır. İkincisi ekonomi olarak yeni bir açılım ve politika ile bölge ülkeleri ile ilişkiler temellendirilmeye çalışıldı. Bölge ile yavaş yavaş ticari iliş-

kiler geliştirilmeye çalışıldı. Sonuçta bir rekabet başladı. Ancak ABD'nin Fransa'nın yerini alabilmesi çok kolay ve kısa bir süreçte gerçekleşecek bir olgu değildir. Çünkü bölgenin Fransa ile ilişkileri uzun bir tarihsel geçmişe dayandığı gibi, Fransa'da yetişen nesillerin varlığı da bu durumu etkilemektedir. Bir Fransa kültürü ve dil etmeni bu bakımdan önemli bir engel olarak ABD'nin önünde durmaktadır. Ama artık bölgenin bir değişim ve dönüşüm sürecine girdiği kabulden yola çıkarak bu gibi etkilerinde kısmen etkisini yitirdiğini söyleyebilir. Fransa'nın ve kültürünün bölge ülkeler üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin bu değişim sürecinde ayrıca rolü olacaktır. Bu durum sadece Tunus için değil, Senegal, Mali, Burkina, Fildişi Sahili, Gine gibi ülkelerin bulunduğu Batı Afrika ve Moritanya, Cezayir Fas'ın içinde bulunduğu Kuzey Afrika için geçerli olmaktadır. O nedenle bu değişim yeni ortaklıklar yaratmalı. Sadece Fransa'da olmamalı. O nedenle Amerika bir noktaya kadar yer alıyor. Şu anda Mali ve Moritanya'da hareketliliğin başladığı ve bu ülkelerin etkilendiği gözlemlenmektedir. Çünkü Tunus'un Batı Afrika'ya kültürel olarak etkisi bulunmaktadır.

Bölgesel anlamda yaşanan bu gelişmelerin bölge içinden ve dışından tahmin edilmediğini görmekteyiz. Bu nedenle de bölgede şu anda yaşanan yeni siyasi aktör patlamasının yanı sıra, bu aktörler ile yoğun bir temas söz konusu olmaktadır. Hem Tunus'ta hem de Mısır'da gelecekte yeni aktörleri göreceğiz. Bu nedenle Fransa, İngiltere, ABD gibi Batılı ülkelerin yanı sıra Japonya'nın dahi bu maratona dâhil olduğu gerçeği özellikle Türkiye için önem taşımaktadır. Türkiye'nin Tunus'ta olayların başlangıcında takındığı tavır çekimser kalmıştır. Ancak Türkiye Tunus ilişkilerinin gelişmesi her iki ülke açısından da faydalı olacaktır. Bu bakımdan Türkiye'ye Sayın Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın yapacağı ziyaret bu bakımdan önemli olacaktır. Stratejik ortaklık geliştirmek için bugün yapılacak her yatırımın önemi bulunmaktadır. Bu mesajları erken vermek çok önemlidir.

Bu noktada yeni gelişmelerin ardından ABD'nin politikasının çok aktif olduğu tespiti yapılabilir. Tunus ile ilgili Bin Ali'nin iktidarı bırakması yönündeki ilk mesaj ABD gelmiştir. Ayrıca Bin Ali sonrası Tunus'a ilk diplomatik ziyarette gene ABD tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu açıklama ve ziyaretler, ABD'nin imajı açısından olumlu katkı yapmıştır. ABD'den Tunus'a yapılan ikinci ziyarette Türkiye tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda TURSAB'dan bir grup işadami Tunus'a giderek ilişkileri açısından katkı yapmışlardır. Turizm Bakanı ve TURSAB iş

adamları bir basın açıklaması düzenlemiştir. Öte yandan Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Avrupa Konseyi adına Tunus'a yaptığı ziyaret sırasında çok önemli mesajlar vermiş, Tunus'ta pek çok siyasi aktör ile temasa geçmiştir. Bundan sonraki süreçlerde ise bu ziyaretlerin daha geniş kapsamlı olması ve sıklıkla yapılması önem taşımaktadır. Türkiye'nin özellikle Afrika Kıtası ile ilişkileri bağlamında Tunus bir kapı olarak görülebilir. Öte yandan Türkiye, Tunus'un siyasi ve ekonomik dönüşümüne katkıda bulunabilecek yegâne ve önemli ülkelerden biridir.

ORSAM AKADEMİK KADROSU

Hasan Kanbolat	Başkan
E. Tümğ. Armağan Kuloğlu	Başdanışman
Habib Hürmüzlü	Ortadoğu Danışmanı
Doç. Dr. Özlem Tür	Ortadoğu Danışmanı, ODTÜ
Doç. Dr. Harun Öztürkler	Ortadoğu Danışmanı, Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Veysel Ayhan	Ortadoğu Danışmanı, Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	Ortadoğu Danışmanı, Ahi Evran Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şahin	Ortadoğu Danışmanı, Gazi Üniversitesi
Dr. Didem Danış	Ortadoğu Danışmanı, Galatasaray Üniversitesi
Dr. Bayram Sinkaya	Ortadoğu Danışmanı, ODTÜ
Yrd. Doç. Dr. Esra Pakin Albayrakoğlu	Ortadoğu Danışmanı, Namık Kemal Üniversitesi
Dr. İlyas Kamalov	Avrasya Danışmanı
Dr. Süreyya Yiğit	Avrasya Danışmanı
Ogün Duru	Yönetici Editör
Bilgay Duman	Ortadoğu Uzmanı
Oytun Orhan	Ortadoğu Uzmanı
Sercan Doğan	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Selen Tonkuş Kareem	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Nebahat Tanriverdi.O	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Uğur Çil	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Nazlı Ayhan	Uzman Yardımcısı, Ortadoğu

ORSAM Su Araştırmaları Programı

Dr. Tuğba Evrim Maden	Hidropolitik Uzmanı
Dr. Seyfi Kılıç	Hidropolitik Uzmanı
Kamil Erdem Güler	Uzman Yardımcısı
Çağlayan Arslan	Uzman Yardımcısı

ORSAM DANIŞMA KURULU

Dr. İsmet Abdülmecid	Irak Danıştay Eski Başkanı
Prof. Dr. Muhamad Al Hamdani	Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı
Prof. Dr. Hayati Aktaş	KTÜ Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Dorayd A. Noori	Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı Yardımcısı
Yrd. Doç. Dr. Esra Pakin Albayrakoğlu	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Namık Kemal Üniversitesi
Hasan Alsancak	BP & BTC Türkiye, Enerji Güvenliği Direktörü
Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık	ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Ahat Andican	Devlet Eski Bakanı, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Tayyar Arı	Uludağ Üniversitesi U.İ.B. Başkanı
Prof. Dr. Mustafa Aydın	Kadir Has Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Ali Arslan	İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Ersel Aydınlı	Bilkent Üniversitesi Fulbright Genel Sekreteri
Başar Ay	Türkiye Tekstil Sanayii İşveren Sendikası Genel Sekreteri
Doç. Dr. Veysel Ayhan	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin Bağcı	ODTÜ U.İ.B. Başkanı
İtir Bağdadi	İzmir Ekonomi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ersan Başar	KTÜ Deniz Ulaştırma ve İşletme Mühendisliği Bölüm Başkanı
Prof. Dr. İdris Bal	Polis Akademisi ve Turgut Özal Üniversitesi
Kemal Beyatlı	Irak Türkmen Basın Konseyi Başkanı
Barbaros Binicioğlu	Ortadoğu Danışmanı
Prof. Dr. Ali Birinci	Türk Tarih Kurumu Başkanı
Doç. Dr. Mustafa Budak	Başbakanlık Devlet Arşivleri Gen. Md. Yrd.
E. Hava Orgeneral Ergin Celasin	23. Hava Kuvvetleri Komutanı
Doç. Dr. Mimat Çelikpala	Kadir Has Üniversitesi U.İ.B. Başkanı
Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya	İstanbul Şehir Üniversitesi Rektörü
Dr. Didem Danış	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Galatasaray Üniversitesi
Prof. Dr. Volkan Ediger	İzmir Ekonomi Üniversitesi
Prof. Dr. Cezmi Eraslan	Başbakanlık Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı
Prof. Dr. Çağrı Erhan	Ankara Üniversitesi, ATAUM Müdürü
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Ahi Evren Üniv. U.İ.B. Başkanı
Dr. Amer Hasan Fayyadh	Bağdat Üniv. Siyaset Bilimi Fakültesi Dekanı
Osman Göksel	BTC ve NABUCCO Koordinatörü

Timur Göksel
 Numan Hazar
 Habib Hürmüzlü
 Doç. Dr. Pınar İpek
 Dr. İlyas Kamalov
 Doç. Dr. Hasan Ali Karasar
 Selçuk Karaçay
 Doç. Dr. Z. Nilüfer Karacasulu
 Arslan Kaya
 Doç. Dr. Şenol Kantarcı
 Dr. Hicran Kazancı
 İzzettin Kerküklü
 Doç. Dr. Mustafa Kibaroğlu
 Musa Kulaklıkaya
 E. Tümgeneral Armağan Kuloğlu
 Doç. Dr. Erol Kurubaş
 Prof. Dr. Mosa Aziz Al-Mosawa
 Prof. Dr. Aleksandr Knyazev
 Prof. Dr. Mahir Nakip
 Doç. Dr. Tarık Oğuzlu
 Murat Özçelik
 Doç. Dr. Harun Öztürkler
 Prof. Dr. Çınar Özen
 Dr. Bahadır Pehlivan Türk
 Prof. Dr. Suphi Saatçi
 Ersan Sarıkaya
 Prof. Dr. Viktor Panin
 Yrd. Doç. Dr. Mehmet Şahin
 Doç. Dr. İbrahim Sirkeci
 Bayram Sinkaya
 Mehmet Şüküroğlu
 Dr. İrina Svistunova
 Dr. Aleksandr Sotnichenko
 Doç. Dr. Oktay Tanrısever
 Prof. Dr. Erol Taymaz
 Prof. Dr. Sabri Tekir
 Dr. Gönül Tol
 Doç. Dr. Özlem Tür
 M. Ragıp Vural
 Prof. Dr. Türel Yılmaz Şahin
 Prof. Dr. Vatanyar Yagya
 Dr. Süreyya Yiğit

Beyrut Amerikan Üniversitesi Öğretim Üyesi
 Emekli Büyükelçi
 ORSAM Ortadoğu Danışmanı
 Bilkent Üniversitesi
 ORSAM Avrasya Danışmanı
 Bilkent Üniversitesi
 Vodafone Genel Müdür Yardımcısı
 Dokuz Eylül Üniversitesi U.İ.B.
 KPMG, Yeminli Mali Müşavir
 Kırıkkale Üniversitesi
 ITC Türkiye Temsilcisi
 Kerkük Vakfı Başkanı
 Bilkent Üniversitesi
 Türkiye Cumhuriyeti Nouakchott Büyükelçisi (Moritanya İslam Cumhuriyeti)
 Başdanışman
 Kırıkkale Üniversitesi U.İ.B. Başkanı
 Bağdat Üniversitesi Rektörü
 Rus Slav Üniversitesi (Bişkek)
 Ahmet Yesevi Üniversitesi Rektör Vekili
 Bilkent Üniversitesi
 Türkiye Cumhuriyeti Bağdat Büyükelçisi
 ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Afyon Kocatepe Üniversitesi
 Ankara Üniversitesi S.B. Enstitüsü Müdürü
 TOBB ETÜ
 Kerkük Vakfı Genel Sekreteri
 Türkmeneli TV-Kerkük Haber Ajansı Türkiye Temsilcisi
 Pyatigorsk Üniversitesi
 ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Gazi Üniversitesi
 Regent's College, Londra, Birleşik Krallık
 ORSAM Ortadoğu Danışmanı, ODTÜ
 Enerji Uzmanı
 Moskova U.İ. Devlet Üniversitesi
 St. Petersburg Üniversitesi
 ODTÜ
 ODTÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü Rektör Yrd.
 İzmir Üniversitesi İ.İ.B.F. Dekanı
 MEI Türkiye Direktörü
 ORSAM Ortadoğu Danışmanı, ODTÜ
 2023 Dergisi Yayın Koordinatörü
 Gazi Üniversitesi
 St. Petersburg Şehir Parlamentosu Milletvekili, St. Petersburg Üni.
 ORSAM Avrasya Danışmanı

ORTADOĞU ETÜTLERİ YAYIN KURULU

Meliha Benli Altunışık	ODTÜ
Bülent Aras	Dış İşleri Bakanlığı SAM Başkanı
Tayyar Arı	Uludağ Üniversitesi
İlker Aytürk	Bilkent Üniversitesi
Recep Boztemur	ODTÜ
Katerina Dalacoura	Londra Ekonomi Üniversitesi
F. Gregory Gause	Vermont Üniversitesi, ABD
Fawaz Gerges	Londra Ekonomi Üniversitesi
Ahmet K. Han	İstanbul Üniversitesi
Raymond Hinnebusch	St. Andrews Üniversitesi, Birleşik Krallık
Rosemary Hollis	City Üniversitesi, Birleşik Krallık
Bahgat Korany	Durham Üniversitesi, Birleşik Krallık
Peter Mandaville	George Mason Üniversitesi, ABD
Emma Murphy	Durham Üniversitesi, Birleşik Krallık

ORTADOĞU ANALİZ YAYIN KURULU

Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık	ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Hasan Kanbolat	ORSAM Başkanı
Doç. Dr. Hasan Ali Karasar	Bilkent Üniversitesi U.İ.B.
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	ORSAM Danışmanı, Ahi Evran Üniv. U.İ.B. Başkanı

ORDUĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Mithatpaşa Caddesi 46/4 Kızılay/Ankara
Tel: 0(312) 430 26 09 Fax: 0 (312) 430 39 48
www.orsam.org.tr, orsam@orsam.org.tr